

Lp Riigikogu kultuurikomisjoni liikmed

Eesti Matemaatika Seltsi ettepanekud/arvamused õpetajate järelkasvust

Eesti Matemaatika Selts (EMS) on suurim matemaatika kompetentsikeskus Eestis, mis koondab üle kolmesaja kolmekümne matemaatika õpetaja, teadlase, õppejõu ja õpikute autori. Koolimatemaatika ja matemaatikahariduse arengu paremaks suunamiseks loodi 1989. aastal EMS-i osakond Koolimatemaatika Ühendus (KMÜ).

Alljärgnevad mõtted on kogutud EMS-i liikmete kokusaamistelt, EMS-i ja KMÜ juhatuse koosolekutelt.

Õpetaja elukutsesest

Õpilasi suunab õpetajaks õppima väga hea eeskuju – õpetaja, kes on hea suhtleja, valdab õpetatavat eriala ja oskab seda edasi anda, on igas mõttes korrektne ja laia silmaringiga, on pühendunud, ühiskonnas hinnatud ja naudib ise enda tööd.

Mida õpilased hetkel koolis kogevad?

Kahjuks on paljud õpetajad pidevast ületöötamisest tõsiselt väsinud ja ei suuda ega soovigi seda enam varjata. Õpilased ju tajuvad seda ja need, kes valivad mitme ameti vahel, lükkavad õpetajaks saamise kõrvale.

Õpetajate puudus on paratamatult toonud klassi ette õpetaja rolli inimesi, kel ei ole vajalikul määral pedagoogilist ettevalmistust või kes ei valda õpetatavat ainet süvitsi, näiteks kas või mõne teise eriala õpetaja. Mõlemal juhul on tegu mittekvalifitseeritud õpetajaga. Hea muidugi, kui tal on abiks asjatundlik kolleeg või mentor, kuid arvestame, et sellist abi kannab kõrvalseisjate isiklik vastutustunne ja täiendav pühendumus. Igal juhul ei saa hea ettevalmistusega erialaõpetajate järelkasvu puudujääkide korvamine olla kõrvalseisjate ülesanne. Kahjuks juhtuvad õpetajate järelkasvu nimetatud puudujäägid riigi kõige kõrgemal tasemel olevate juhtide tegevusetusest traditsioonilise õpetajakoolituse toetamisel või ka uisapäisa tegutsemisest õpetajate järelkasvu probleemide ajutiste lahendustega varjamisel, pareerimisel, hägustamisel ja moonutamisel.

Kaasava hariduse rakendamine tõstis ja tõstab oluliselt õpetaja töökoormust. Tavaõpilased tajuvad vägagi hästi, kuhu ja millele kulub õpetaja aeg ja tähelepanu. Paljudel juhtudel jääb piisava tähelepanuta just võimekam, motiveeritum õpilane, kellest võiks hiljem täiskasvanuna saada näiteks tubli õpetaja.

Ühiskonnas välja kujunenud väärtushinnangud (õpetaja kui teenindaja, õpilaste õiguste ja kohustuste tasakaalu lootusetu ära vajumine) ja palgatasemed (õpetajate palk on liigagi kaua olnud tugevalt allpool keskmist, õpetajate palga ühiskonna jaoks kõverpeeglis suuremaks kuvamine) on muutnud õpetaja ameti juba pikema aja vältel väheatraktiivseks. Hiljutise õpetajate palgatõusu trumpässa noorte õpetajateele mõjutamisel kisivad käest juhtivate poliitikute tarbetud ja lausa ründavana mõjuvad loosungid „külmutame õpetajate palgad järgmiseks neljaks aastaks“. Õpetajal puudub karjääri tegemise võimalus, ta võib küll saada kõrgema kutseastme, kuid sellega ei kaasne tingimata palgatõus. Matemaatikas ja informaatikas võimekatel on väljaspool haridussüsteemi oluliselt atraktiivsemad võimalused, nii arenguks kui saamaks töö eest väärilist tasu. On õigustatud ootus, et suurema ja parema panuse eest on ka suurem tasu.

Õpetajate arvamusega ei arvestata piisavalt. Haridusküsimustesse kaasatakse nii palju erinevaid huvigruppe, et õpetajate hääl lahustub või läheb kaotsi. Teatud küsimustes võiks ja peaks õpetajate organisatsioonide arvamusel olema oluliselt tugevam kaal. Ministeerium kaasas õpetajate järelkasvu probleeme arutava komisjoni arutellu õpetajate ühenduste paar esindajat alles nn teises etapis.

Õpetaja ameti populariseerimiseks kasutatud kampaaniad jõuavad pigem lapsevanemate kui õpilasteeni. Loodame, et mõnedki vanemad leiavad nüüd, et tasub kaaluda ka õpetaja ametit ning oma lapsi sellele mõttele suunavad.

Pikk suvepuhkus tundub ahvatlev, aga töötunde tuleb tegelikult aastas kokku ikka sama palju või isegi rohkem kui ametnikul, need lihtsalt ei ole kalendriaasta peale ühtlaselt jaotunud. Pingelisele nn kontaktõppeperioodile ei pea kahjuks paljud vastu.

Õnneks leidub alati mõni õpilane, kellel on olnud väga hea eeskuju või kes juba lapsest peale on õpetajaks tahtnud saada.

Et õpetaja amet muutuks populaarseks, peavad praegu tööl olevad õpetajad särama hakkama ja suutma oma ametiga rahulolemist välja näidata.

- Tuleb rõhutada, et õpetaja on spetsialist nii oma aines kui pedagoogikas.
- Ühiskond arvestab õpetajaga, sest tema töö tulemusena paraneb poliitiline kultuur.
- Palgasüsteem oma suurusjärgudega pakub konkurentsi teistele erialadele.
- Töö jätab aega perele ja hobidele, silmaringi laiendamiseks.
- On võimalused enesetäiendamiseks ja tugisüsteemidelt abi saamiseks.

Kuidas ja millised võiks olla õpingud?

Ülikoolid püüavad õpetajakoolituse õppekavasid tudengite vähesuse tõttu „atraktiivsemaks“ muuta, kuid pole kindel, kas seda tehakse kvaliteedis järeleandmisi tehes. Selmet langetada erialaste või pedagoogiliste oskuste taset (ja loota libedama studiumiga suuremat hulka kava läbinud üliõpilasi), võiks pigem nõudmisi tõsta ja täiendavate riiklike nn õpetaja- ehk riigi tulevikusihhi stipendiumitega kindlustada, et kooli

ja klassi ette jõuaks väga hästi ettevalmistunud õpetajad, kes ka ise enda kõrget väärtust teavad. Tuletame meelde, et suur osa praegu veel töötavatest kvaliteetõpetajatest on läbinud viieaastase koolitusprogrammi.

Praegu koolitatakse matemaatikaõpetajaid nii Tallinna kui Tartu ülikoolis. Hetkel toimib meil 3 + 2 süsteem, kus õpetajakoolituseks on magistriõpe, mis toimub sessioonõppena. Põhimõtteliselt tähendab see vanas mõistes avatud ülikooli stiilis õpet, kus enamus magistrande töötab nädala esimese poole koolis ja nädalalõppudel on tudengiks. Tegelikult töötab magistrant niiviisi kahel kohal ning sellise koormusega töötamise tulemusena kannatavad mõlemad tegevused. Noor inimene suunatakse klassi ette olematu ettevalmistusega. Tänapäeva õpetaja peab valdama hästi ainealast IT- tarkvara, ainet ja lisaks ka ainemetoodikat. Tulemuseks on see, et viie aasta pärast on pooled kooli suundunud ülikooli lõpetajad töölt lahkunud (vt *Õpetajakoolituse lõpetanute ja õpetajaametis alustanute statistika*).

Läbi erinevate programmide panustavad erinevad organisatsioonid haridusse ja õpetajate järelkasvu ning toovad klassi ette karjäärivahetajad, ent nii saab leevendada vaid hetkeolukorda. Pikemas perspektiivis peame siiski jõudma selleni, et õpetaja on elukutse, mille valivad parimatest parimad, mitte ei ole õpetajaamet vaid (meeldiv) vaheldus oma nn päristööle ja võimalus ennast (riigi rahastusega) proovile panna. Sõltumata õpetajaks saamise viisist peame siiski tagama õpetaja ainealased ja pedagoogilised pädevused kõrgel tasemel.

Ettepanek. Kuna lähiaastatel suureneb matemaatikaõpetajate puudus veelgi, siis tuleb mõelda magistriõppe ümberkorraldamisele. Esimene magistriõppe aasta peaks olema täielikult õppimine ülikoolis (ei mingit töötamist ilma ettevalmistuseta) ja teine aasta, nimetame seda näiteks juhendatud praktika-aastaks, kus enamus aega ollakse tõesti koolis, sealjuures erinevates koolides, ja seda (tasustatud) mentorite ning juhendajate käe all, lisaks sellele toimuvad seminarid ja praktikat toetavad loengud ülikoolis.

Oluline, et õpetajakoolituse üliõpilasel on võimalik saada abi nii koolist kui ka ülikoolist. Siin tuleb arvestada, et mõnes koolis teist aineõpetajat polegi ja tugi võib tulla ka naaberkoolist või maakonna ainesektsioonist. On mõeldav ka distantsjuhendamine, kuid see ei saa asendada juhendaja poolset tundide külastamist ja vahetut suhtlust.

Õpetajakoolituse nõudeid ei tohi lihtsustada võrreldes varasemate aastatega. Ülikooli lõpetades saab tudeng õpetaja kutse, sest ta õppis õpetajaks ja on valmis alustama tööd.

Ettepanek. Õpetajaks õppija peab saama stipendiumi, mis võimaldab tal kõrvalise töötamiseta ära elamise õpingute ajal.

Kes tegelevad tulevaste õpetajate koolitamisega?

Ainedidaktikuid on meil matemaatikas küll vähe. Mingil ajal lakkas välja ehitatud tugev süsteem toimimast, sest matemaatikaõpetajaks õppijaid oli vähe ning varasemalt

õpetajakoolitust vedanud õppejõud jäid pensionile. Väga oluline on õppejõudude kaadri järelkasvu eest hoolitsemine.

Aineõpetajakoolitusega tegelevad õppejõud ei peaks tegelema ülikoolile projektidega palgafondi raha sissetoomisega. Riik peab tagama vastavate ainepõhiste keskuste või üksuste jätkusuutlikkuse meie ülikoolides. Keskused peaks lisaks õpetajakoolitusele ja teadusele andma ka õpetajatele täiendkoolitusi, osalema uute õppematerjalide loomises ja andma hinnanguid juba loodud materjalidele, nõustama õpetajaid. Tuletame meelde, et headel aegadel kirjutasid kooliõpikuid ikka õpetajaid koolitavad inimesed (A. Telgmaa õpikuid kasutati ka Venemaal ja Ameerikas) ja selle tõttu, et meil Eestis olid omad head õpikud ja õpetamise metoodika, oleme me PISA uuringutes seal, kus me praegu oleme. Õpetajakoolituse keskus (või nimetame seda kuidagi teisiti) peaks olema ka see institutsioon, mis nõustab haridusministeeriumi ja selle allasutusi ainevaldkonna arendamise osas ennekõike.

Doktorikraadiga õpetaja koolitaja palk peab olema konkurentsivõimeline.

Ettepanek. Riik tagab ülikoolides vastavate ainekeskuste rahastamise, sh õppejõudude, teadlaste, ainedidaktikute ja -metoodikute konkurentsivõimelised palgad. Pole vajadust õppeteenust vahendavate MTÜ-de järgi.

Kuidas alustatakse tööd (algusaastad)?

Õpetajal peab algusaastatel olema tugisüsteem koolis ja ka väljaspool kooli – näiteks ainesektsioonis; endised kursusekaaslased, kellelt saab alati nõu küsida; täiendkoolitused, kus kolleegidega vesteldes saab nõu ja tuge; vestlusringid veebis, jne. Kindlasti peab ülikoolist saama väga hea ettevalmistuse.

Koolide juhtkonnad peavad arvestama, et paar aastat kulub õpetajal ainealaselt tugevaks saamiseks ja sellepärast ei tohiks teda kohe lisakohustustega (nagu klassijuhatamine, ringijuhendamine, valikkursused, õpilaste uurimustööde juhendamine, töörühma juhtimine, jne) koormata (välja arvatud õpetaja enda soovil).

Ettepanek. Üldjuhul õpitakse õpetajaks kokku viis aastat ja heaks õpetajaks saab ta samuti umbes viieaastase kogemusega. See on koht, kus saab ja peaks toimuma esimene nn kogemuste väärtustamine ehk 1. palgatõus.

Ettepanek. Taastada nn atesteerimise süsteem, kus kõrgema taseme saamisega kaasneb kindlasti ka motiveeriv tasu.

Õpetajaks olemine ja võimalused arenemiseks.

Mõni inimene on sündinud õpetajaks, kuid paljud on alguses ebakindlad ja vajavad kohanemiseks aega. Võimalused enesearendamiseks tekivadki koolis, kui ta tunneb end

juba vähemalt aines kindlalt. Seejärel saab ta hakata tegelema eriliste õpilastega (nii tugevamad kui nõrgemad), vajadusel ise juurde õppides. Paljudel koolidel on pikaajalised traditsioonid õpilastele mõeldud tunniväliste tegemiste osas ja samuti õpetajate endi ürituste ja koolituste osas. Kindlasti on oluline osaleda aktiivselt maakonna või linna ainesektsiooni töös, kus tuleb paljudel juhtudel korraldada nii õpilaste kui õpetajate üritusi maakondlikul kui ka vabariiklikul tasemel. Meil on seltsi sisesed täiendkoolituspäevad ja –reisid. Aktiivsel inimesel on võimalused enese täiendamiseks ja arendamiseks olemas, passiivsemate kaasatõmbamine on probleem kõigi institutsioonide jaoks.

Õpetajaks olemine tähendab laia silmaringi – pead olema õpilastele eeskujuks ka kultuuri tarbimises. Praegu koolis suure koormusega töötavad õpetajad seda ei suuda – puudub ressurss.

Ülikoolid hetkel ei paku ainealaseid koolitusi, sest neil napib õpetajate koolitajaid.

Veebipõhistest ja lühitutvustavatest koolitustest ei olda enam huvitatud, sest tegelikult võrdub see vaid iseseisava õppega omast vabast ajast.

Ettepanek. Taastada enesetäienduse kohustus, teatud aja möödudes tuleb nn ettenäidata oma tehtu, omandatu.

Täiendamine ei toimuks omast vabast ajast. Näiteks 3 aasta jooksul oleks võimalik paar nädalat järjest tegeleda enesearenguga. Võib osaleda vastavatel täienduskeskuste koolitustel, käia õppereisidel, õppida ise või koostada uusi õppematerjale. Kui koolitusel osalejaid on piisavalt, siis tekib sel moel õppematerjalide kogumik, mis muutub kõigile kättesaadavaks. Pikema koolitusaja korral on võimalik süveneda ja ka kuuldut, nähtut, kogetut kinnistada. Täiendõppe perioodiks on tagatud õpetaja palk ja asendusõpetaja koolis.

Oma koolitusreisidel teistesse riikidesse oleme näinud ja külastanud piirkondlike ja riiklike õpetajate täiendkoolituskeskusi.

HTM järelkasvu töörühma mõtted ja sihid on väga ilusad. Nendeni on jõutud probleemide kaardistamisega ja haridusstrateegia koostamisel - kuidas ja milliste vahenditega need ainult toimima panna?

Ootame, et riik täidab oma lubaduse, et õpetaja alampalk on 120% vabariigi keskmisest. Lisaks tagatakse nii mentorluse- kui klassijuhatamise tasud. Tagatakse vahendid ja võimalused õppijast lähtuva õppe läbiviimiseks, mis on haridusstrateegiline eesmärk.

Tartus 14. oktoobril 2020

Rainis Haller (rainis.haller@ut.ee)

Hele Kiisel (helekiisel@gmail.com)

Kerli Orav-Puurand (kerli.orav-puurand@htg.tartu.ee)

Raili Vilt (raili.vilt@ut.ee)